

ТЕНДЕНЦИЈА МОДЕРНИХ ЗАКОНОДАВСТАВА У СМISЛУ ОГРАНИЧЕЊА ПРАВА НА НАСЛЕБИВАЊЕ

Мало је које право било тако жучно дискутовано као право на наслеђивање. Оно је критиковано и брањено и са економске, и са политичке, и са правне тачке гледишта. Све те дискусије припадају, у главном, прошлости, те их није потребно ни најповршније резимирати. Но што је од њих остало као најинтересантније, то су, несумњиво, разни предлози за реформу права на наслеђивање. А тих предлога има од више врста: док једни иду за тим да оставиоцу прибаве што већу слободу у располагању његовом имовином, други ту слободу ограничавају ради заштите интереса чланова породице оставиоцеве. Нарочиту групу сачињавају предлози за ограничење права на наслеђивање. Како се и законодавства многих земаља развијају у том правцу, и како се иста тежња осећа и у неким нашим законима, то ће у идућим редовима бити речи само о ограничењу права на наслеђивање.

I

Из критике права наслеђивања произишли су многобројни и разноврсни пројекти за његово ограничење. По неким од њих имало би се држави признати право на законско наслеђивање у свима случајевима: удео државе у подели заоставштине имао би да буде различит у разним случајевима, и имао би да зависи од величине заоставштине и степена сродства између умрлог лица и његових наследника. Неке присталице ове реформе захтевају да се држави загарантује нужан део, резерва, који би био ван домашаја воље оставиоца, и не би могао бити окрњен ни тестаментом, ни поклонима, ни уговором о наслеђу. — По другом једном предлогу, имао би се ограничити што уже број сродника са наследничком вокацијом: право на наслеђивање би се имало признати само најближим сродницима, нпр.

свима сродницима у правој линији, и само неким у побочној, као браћи и сестрама. У свима осталим случајевима заоставштина би имала да припадне држави. Уз то би требало великим порезама оптеретити свако наследство, и те би порезе требале да расту прогресивно према удаљености сродства и према величини заоставштине. — По мишљењу Стурта Мил-а, законом би требало одредити максимум који би се могао стећи путем наслеђивања. — Најзад, по неким, сваком би лицу требало признати право да наследи своје сроднике, и да остави својим сродницима имовину коју је сам стекао. Ону, пак имовину коју је неко добио наслеђем, не би добили његови наследници већ држава. Другим речима, наследник би према, наслеђу био у положају плодоуживаоца: његово би право на уживање наслеђеног имања трајало до његове сопствене смрти, када би се гасило и када би његов предмет ишао држави. Извесне присталице овог разликовање стеченог и наслеђеног имања узимају то разликовање само као основ за различито опорезивање саставних делова заоставштине.

Ови разни предлози не исцрпљују листу предлога за реформу наследног права. Постоје још многи други који, већином, представљају комбинацију принципа ових предлога. У основи свију њих налази се једна главна мисао, а то је ограничење права на наслеђивање. То ограничење треба да је двојачко: ограничење броја крвних сродника који могу наследити, и ограничење наследничког удела. И једним и другим има да се користи држава.

II

У многим законодавствима приступило се, нарочито после рата, реформи права наслеђивања, и то скоро без изузетка у смислу његовог ограничења. Тај је процес још у току, и врло је вероватно да се неће завршити ни брзо ни лако. За реформу једне тако старе установе као што је наслеђивање, која је дубоко срасла са обичајима, требаће доста времена, иако је та реформа нужна и неминовна.

Аустријски грађански законик од 1811 ограничавао је законско наслеђивање на шест колена брачног сродства, позивајући на наследство, прво, децу оставитељеву и њихове потомке; затим, родитеље оставитељеве и њихове потомке; после ових, дедове и бабе са њиховим потомством; онда, прадедове и прабабе са потомством; за њима прапрадедове и прапрабабе са њиховим потомством, и, најзад чукундедове и чукунбабе оставитеља са онима који су од њих произишли (§§ 751 и 753). Овај круг законских наследника знатно је сужен 1914 године,

када је право законског наслеђивања ограничено на прва четири колена брачног сродства. Од четвртог колена право на наслеђивање имају једино прадеде и прабабе, дакле, не и њихово потомство (§ 741). Па и они су искључени, ако је умрли оставио иза себе сунруга у животу, који добија цело наследство, „ако нема ни наследника првог или другог колена, нити деда и баба” (§ 757).

Развитак наследног права вршио се у Француској такође у смислу све већег ограничавања права сродника и последника. Постепено је ограничаван број лица са наследничком вокацијом и повећаван порез на наслеђе.

Што се тиче наследничке вокације, број лица која могу бити позвана на наслеђе радовно је бивао све мањи. По закону од 17 нивоа године II, сваки сродник умрлога могао је бити позван на наслеђе, само ако није било ближих сродника; ниједан степен сродства није био искључен. Грађански законик ограничио је право на наслеђе на рођаке до дванаестог степена сродства (чл. 755). Законом од 31 децембра 1917, чл. 17, којим је тај пропис Грађанског законика измењен: ограничено је право на наслеђивање на сроднике до шестог степена сродства, ако је умрли био способан да направи тестамент; иначе, ако је умрломе та способност недостајала, могу га наследити сродници до дванаестог степена сродства. У случају непостојања сродника до шестог, односно дванаестог степена сродства, заоставштину добија држава. О положају државе према заоставштини која јој припада било је дуго дискутовано; у последње време и доктрина и судска пракса сматрају државу као наследника. „Ред наслеђивања, вели у једној примедби на једну пресуду познати француски правник А. Colin, оснива се на претпостављеним афекцијама човека. Зар заједница, велика заједничка породица којој сваки од нас тако много дугује, нема право на један део његових афекција?”

Паралелно са сужавањем круга сродника са наследничком вокацијом ишло је у Француској стално повећавање порезе на наслеђе. Тарифе установљене законом од 25 јуна 1920 године много су веће од оних утврђених законом од 22 фебруара године VII. Примера ради ево неколико бројева. Од сваке заоставштине држава наплаћује таксу на њен чист глобалан износ, па затим порез од сваког наследника. Процент таксе на чист глобалан износ заоставштине варира према степену сродства наследника са умрлим и према величини заоставштине. Тако, за потомке она се креће између 0,25% до 21%, према величини заоставштине, док за остале сроднике она износи од 3% до 39%. Процент наследничког пореза, који се плаћа на чист део сваког наследника, такође зависи од степена сродства

и величине наследничког дела. Потомци, према величини њихових удела плаћају од 1% до 18%, браћа и сестре од 10% до 44%, сродници даљи од четвртог степена плаћају од 25% до 59%. У неким случајевима такса на заоставштину и наследнички порез заједно претстављају износ неколико пута већи од онога што остаје наследнику. Да оно што остаје наследнику не би било несразмерно мало према ономе што узима држава прописано је у чл. 30, ст. 4 истог закона да такса и порез не смеју премаштити 80% наследничког дела.

Овим бројевима непотребна су објашњења. Из њих јасно излази тежња државе да у подели заоставштина узме преодоминантан положај. Она то чини на тај начин што таксама и порезима смањује удео наследника, пошто је претходно сузила круг тих наследника. То двоструко ограничење извршено је, дакле, у корист државе. Није ли оно индиција, да се развитак наследног права врши у правцу признања државе за наследника, који би конкурисао са свима осталим наследницима, а који би према неким имао привилегован положај?

Тежња за ограничењем права наследника осећа се мање или више у скоро свима законодавствима. Као у Француској, то право припада у Шпанији и неким државама (нпр. Чиле, Аргентина, Перу) сродницима до шестог степена сродства. Румунским законом од 1921 и енглеским од 1922 такође су искључени из наследства сви удаљенији сродници.

Иста се тенденција осећа и у нашем законодавству. Она још није добила израза у неком општем закону о наследству, али је се манифестовала у читавоме низу посебних закона. То је случај са законом о добровољцима од 31 августа 1928 године. По томе закону, сваки добровољац добија бесплатно земљу за насеље. Ако добровољац умре пре него што му је земља додељена или пре него што додељена му земља пређе у његову својину, „право на добијање земље прелази на чланове његове породице“ (чл. 3. ст. 2). Али се закон није ту зауставио, већ је набројао лица којима се признаје право да наследе добровољачко право на добијање земље. То су: „деца, удова као и његови родитељи, ако су му родитељи сиромашног стања и он им је био једини хранилац. Исто право признаје се браћи и сестрама, ако је добровољац већ добио земљу и ако им је био хранилац“ (чл. 3, ст. 2). Право на добијање земље по закону о добровољцима не прелази, дакле, на наследнике по општим правилима о деволуцији заоставштина. За њега постоје нарочита, изузетна правила, код којих је нарочито важно и интересантно што је круг евентуалних наследника сведен на минимум. Он је, чак, ужи од врло уског круга наследника по Совјетском грађанском законнику. (Поводом овог закона о добровољцима може се запазити

још једна тенденција у модерном наследном праву, а то је замењивање принципа јединства масе принципом плуралности маса. Али то не спада у ужи оквир ове студије). — У неким другим нашим законима није управо ограничено право на наслеђивање у корист неких сродника, већ је породица, која је основ сродству претрпела измене. Наслеђивање се оснива на својини и породици; зато је свака промена у законодавчеву схватању породице од значаја за наследно право. Стога је врло интересантан чл. 45, т. 5, б. ат. 2, закона о осигурању радника од 14 маја 1922 по коме: „Под члановима породице имају се разумети: венчани или невенчани брачни друг, брачна, ванбрачна или усвојена (адоптирана) деца, родитељи, дед, баба, унуци, браћа и сестре осигураника”. — У истом смислу могли би се навести и неки прописи инвалидског закона од 4 јуна 1929 године, као што су § 4, ст. 4, § 12, ст. 1 и други.

III

Нарочиту пажњу заслужује организација права наслеђивања у данашњој Русији. У релативно кратком размаку времена то је право имало у Русији једну интересантну историју. Ми ћемо се са њом укратко упознати испитујући ограничења совјетског законодавства с обзиром на лица која могу бити наследници и с обзиром на вредност наследства. Томе ће бити додато неколико речи о тестаменталном наслеђивању.

Наследници. — Декретом од 14/27 априла 1918 године укинута је наследно право. Према члану 1 тог декрета: „По сопствениковој смрти добра која су му припадала постају државна својина”. За време важења овог декрета а то је до 1 јануара 1923 године, када је ступио на снагу Совјетски грађански законик, пошто није било наслеђа не може се ни говорити о наследницима. Без обзира на то кога је умрло лице оставило иза себе, сва његова добра припадају држави од тренутка његове смрти. Изузетно само, неким лицима држава даје издржавање из заоставштине: то су сродници умрлог лица у правој линији (његови претци и потомци), затим његова браћа и сестре и најзад преживели супруг. Но и то издржавање не припада овим лицима безусловно и у сваком случају. То им издржавање припада ако су неспособна за рад, а иначе немају откуда да се издржавају. — Само ако заоставштина не превазилази вредност од 10.000 рубаља, она се предаје означеним сродницима и супругу.

Такав је био режим установљен декретом од 14/27 априла 1918 године којим је укинута наслеђе. Пошто је његово спровођење у живот наишло на разне тешкоће, од којих није била

најмања одсуство органа који би требали да се старају о свима заоставштинама које су по декрету припадале држави, једном уредбом од 22 маја наређено је воспостављање права наслеђивања и постављени су његови основни принципи. Грађански законик који је израђен исте године регулисао је наследно право на основу тих принципа. Према његовом чл. 418, наследно право припада „потомцима, преживелом супругу и лицима која су неспособна за рад или лишена средстава за издржавање, а која су била потпуно на терету умрлог лица најмање годину дана пре његове смрти”. Претци и побочни сродници немају право на наслеђивање као такви; они могу постати наследници само ако се о њима старао умрли у последњој години свог живота, а уз то су неспособни за рад или су без средстава за издржавање. Наследно право на основу крвне везе припада, дакле, само потомцима. Тиме су наследници на основу крвне везе сведени на најужи круг. Треба, ипак приметити да ово сужавање значи истовремено и једно проширавање у поређењу са осталим европским законодавствима: пошто по Законнику о породици не постоји никаква разлика између ванбрачног и брачног сродстава (чл. 133), то право на наслеђе припада подједнако и ванбрачном и брачном потомству. Али, ако је свео на минимум наследнике из круга крвних сродника, и тако отишао најдаље у правцу у коме се крећу сва модерна законодавства, Совјетски грађански законик увео је једну интересантну новину, признајући наследно право и свима лицима о чијем се издржавању старао искључиво умрли, без обзира на то да ли су она његови сродници или не. Совјетски законодавац је сматрао да је издржавањем неког лица умрли показао јачину везе између себе и тог лица. Пошто је породица сведена данас на најмањи израз, јер је сачињавају само родитељи и деца, то совјетско законодавство води рачуна о крвној вези у питању деволуције наслеђа само уколико се ради о потомцима. За одређивање осталих наследника место критеријума крвне везе, чија је јачина изузев најуже сроднике данас све слабија, узета је чињеница да се умрли старао о издржавању неког неспособног и невољног лица.

Међу наследницима заоставштина се дели на једнаке делове. Грађански законик не познаје редове наследника. „У случају законског наслеђивања, вели § 420, заоставштина се дели по главама на равне делове између свију лица означених у § 418”. Тако, син добија колико и супруг, колико и унук, колико и невољно лице о коме се умрли старао.

Наслеђе. — По декрету од 14/27 априла 1918 свака заоставштина је припадала држави. Само она која није била веће вредности од 10.000 предавана је сродницима у правој линији, браћи и сестрама и супругу. Суд је имао да одреди у ком ће

се реду позивати ова лица на наслеђе и колики ће бити њихови удели.

Васпостављајући право наслеђивања, Грађански законик је одредио максималну вредност која се може наследити. Према његовом § 416 то је 10.000 златних рубаља. Та сума остаје увек иста без обзира на број наследника. Она се рачуна по одбитку свију дугова умрлога. Ако чиста актива износи више од 10.000 златних рубаља, наследницима се даје вредност до 10.000, а сав вишак припада држави. Држави припада и свака заоставштина за коју нема наследника, као и заоставштина које су се одрекли сви наследници. Њој припада и део наследства оних наследника које је завешталац искључио из наследства, као и део оних који су се одрекли наследства (не постоји право прираштаја).

Примена овог ограничења наслеђа наишла је на разне тешкоће. Стога је једном уредбом од 28 фебруара 1926 то ограничење укинато и постављено правило да се целокупно наслеђе има предати законским наследницима. У уводу овог значајног текста наведени су следећи разлози овог обрта: „У циљу да се олакша продужење постојања трговачких и индустријских предузећа после смрти њихових сопственика, као и да би се створили повољнији услови за образовање и прилив материјалних богатстава...” Али се држава није одрекла своје намере да и даље учествује у подели користи од заоставштина. Она то више не чини узимајући од сваке заоставштине један део за себе, већ оптерећујући их великим порезама.

Тестаментално наслеђивање. — Оно је ограничено исто као и интестатско наслеђивање. Тестаментом се може оставити само лицима која закон позива на интестатско наслеђивање. Тестатор може оставити све имање једном од њих. Совјетски грађански законик не познаје установу резерве или нужног дела. Тестатор може своје имање тестаментом поделити на начин другогачи од оног предвиђеног у закону. Најзад, он може искључити једног или више наследника, у ком случају њихови делови припадају држави. — Легат може бити учињен и тестаментом само у корист неког законског наследника. — До реформе од 1926 године тестатор је могао располагати само једним делом наследства, до износа 10.000 рубаља, пошто је сувишак имао да припадне држави; после те реформе он може располагати целокупном имовином.

IV

Ма колико да су били основани у правичности приговори који су чињени установи наслеђивања, нису они изазвали њено

данашње ограничавање, које је само предзнак дубљих промена. Ти су приговори чињени и раније, па ипак нису онда довели ни до каквог резултата. Шта је онда разлог данашње еволуције права на наслеђивање?

Право наслеђивања почива, у главном, на двама установама: на породици и на приватној својини. Оно је њихова еманација и њихово продужење. Без наслеђивања приватна својина би изгубила једну од својих вековних особина, а то је вечитост, а породица не би имала ону снагу, која јој је у ранијим временима била неопходна.

Данас, међутим, и породица и својина предмет су дубоких промена. Породични осећај, крвна веза, изгубили су много од своје јачине. Разлози за то су многобројни. Породична солидарност изгубила је од свог значаја чим су држава и друге организације узеле на себе функције које је некад вршила породица. Данас се породица у главном своди на родитеље и децу. Нису без разлога остали сродници, изузев браћу и сестре, названи „насмејани наследници”. Еволуција породице отишла је понегде у законодавству тако далеко, да се, с једне стране, не прави разлика између брачног и ванбрачног сродства, и да се, с друге стране, у неким законима не води рачуна о породици, већ о домаћој заједници. Веза која произилази из заједничког живота почиње да се сматра важнијом од крвне везе. Разумљиво је онда зашто наслеђивање, основано једним делом на крвној вези, постепено губи терен у законодавству.

Исто је и са својином. Док је раније била сматрана као право о коме сопственик не дугује никоме рачуна, данас почиње преовлађивати мишљење о својини као социјалној функцији. Својина се оправдава друштвеном коришћу; то значи да њено вршење мора одговарати друштвеним интересима, а одатле па до права заједнице да њено вршење повери онима који ће је најбоље друштвено искористити, мало је простора. У сваком случају заједница не може остати равнодушна при преносу својине путем наслеђивања.

Најзад, поред еволуције породице и својине, која је повукла еволуцију права на наслеђивање у смислу његовог ограничења, ради потребног разумевања ове последње потребно је још истаћи све већу улогу државе у друштвеном животу и животу појединаца. Представник друштвене солидарности, она је позвана да све више и више узима учешће на свима пољима друштвене активности. Користи које сваки појединац има од те активности све су веће. Није ли онда природно да један део свачије заоставштине припадне ддржави, као што је некад припадао породици, док је ова вршила само неке од функција модерне државе?

Еволуција породице и својине, као и све већа улога државе у сваком погледу, изазвали су у модерним законодавствима промене у праву наслеђивања. Врло је вероватно да ће се те промене наставити и даље упоредо са еволуцијом породице и својине и са развијањем улоге државе, и да ће у будућности право на наслеђивање бити признато најужем кругу крвних сродника и лицима која су живела у домаћој заједници са оставаоцем, а, можда, и држави. У сваком случају држава данас показује намеру да узме све већег учешћа у подели свију заоставштина, било повећавањем такса и пореза на наслеђа, било захтевањем једног дела заоставштине.

(Друштвени живот, 1930)

A SUMMARY

TENDENCIES OF MODERN LEGISLATURES IN RESPECTS OF LIMITATION OF THE RIGHT TO INHERITANCE

The main tendencies in the inheritance laws after the First World War were toward limitation of the rights of inheritance.

Theoretical projects concerning methods of this limitation ranged from the recognition of the State as the legal, or even, necessary heir to the reduction of the number of relatives with the inheritance vocation and the introduction of high inheritance taxes, as well as the limitation of maximum value of inheritance. The general idea was that this limitation should act in two ways:

- a) to reduce the number of blood relatives as legal successors, and
- b) to limit the portion of inheritance.

Reform is inevitable, but its implementation will be neither quick nor easy, bearing in mind the fact that inheritance is a very old institution which is deeply rooted in common law. By analysing legal regulation pertaining to inheritance, especially Austrian, French and Yugoslavian, confirmation of the main thesis may be come by.

The limitation of inheritance is particularly notable in Soviet Law. After the re-establishment of inheritance law (abolished by the known Decree of 1918.) there ensued the limitation of the number of relatives as legal successors, also the limitation of the maximum value of inheritance. Certain novelties are established, such as: legal and common law marriage are equal; the fact of support became an independent basis for legal inheritance; the principle of equal inheritance quotas for all successors; the State acquires a very favourable position. Testamentary disposition of a will is, although there is no part of inheritance covered by dower rights, limited in such a way that the testator cannot appoint an heir outside the line of legal successors.

The conclusion is that these changes in the law of inheritance are influenced by changes taking place in the family and private ownership over property, but also, changes in the role of the State which has taken over many functions of the family. Therefore, it is foreseeable that the law of inheritance shall in the future recognise the most restricted number of blood relatives, then hwo had lived in the household of the deceased and perhaps, to the State.

RÉSUMÉ

LES TENDANCES DES LEGISLATIONS MODERNES DANS LE SENS LA LIMITATION DU DROIT A LA SUCCESSION

La tendance principale dans les droits de succession après la Première guerre mondiale consiste dans la limitation du droit à la succession.

Les projets théoriques relatifs au mode de cette limitation se développent à partir de la reconnaissance de l'Etat comme héritier légal et même héritier nécessaire, par le resserrement des parents avec la vocation successorale et l'introduction des impôts élevés à la succession, jusqu'à la détermination des valeurs maxima de l'acquisition par la voie de succession. La pensée principale est que la limitation doit être effectuée et elle se développera dans deux sens: — le resserrement de la sphère des parents rattachés par le lien de sang en tant qu'héritiers légaux — et la limitation de la part successorale.

La réforme est inévitable, mais son application ne sera ni bientôt ni facile, en prenant en considération que la succession est une institution très vieille et profondément enracinée dans les coutumes. L'analyse des prescriptions de droit successoral, surtout du droit autrichien, français et yougoslave permet d'arriver à la confirmation de la thèse fondamentale.

La limitation de la succession est particulièrement visible dans le droit soviétique. Après le rétablissement du droit successoral (qui a été aboli par le décret bien connu de 1918) en est résulté la limitation de la sphère des parents en tant qu'héritiers légaux ainsi que la limitation de la valeur maxima de la succession. Les nouveautés déterminées ont été introduites, à savoir: l'égalisation de la parenté légitime et de la parenté naturelle; le fait de l'entretien devient la base autonome pour la succession légale; le principe est établi des quote-parts successorales égales pour tous les héritiers; l'Etat obtient une condition successorale très favorable. La succession testamentaire, quoiqu'elle n'a pas la part nécessaire, est limitée de telle sorte que le testateur ne peut pas désigner le successeur en dehors de la sphère des héritiers légaux.

A la fin la conclusion est formulée que les changements dans le droit successoral sont conditionnés par les changements qui ont lieu dans la famille et dans la propriété privée, mais, de même, par changements dans le rôle de l'Etat qui a entrepris de nombreuses fonctions de la famille. Sur cette base on prévoit que dans l'avenir le droit à la succession sera reconnu à la sphère la plus restreinte des parents rattachés par le lien de sang, ensuite aux personnes qui vivaient en communauté familiale avec le testateur et éventuellement, à l'Etat.